

Oğuz
DEMİRALP
ile
Söyleşi

Konuşan:
Mehmet ÖZTUNÇ

1952 yılında İstanbul'da, Üsküdar'da doğdu. Sultanahmet'in Akbıyık mahallesinde sokağa çıktı. Nüfus kağıdındaki adres de orasıdır. Tarihin içinden geldiği için kendini talihli sayar. Sonra Küçükyağlı'ya uzandığı için de. Sinema 63 kültürü aldı. Ahmet Rasim ilkokulu, Sen Jozef lisesi ve ODTÜ İdari Bilimler Fakültesinden geçti. Onyediy yaşından başlayarak İstanbul dışına açıldı. Kırk yıla yakındır kamu görevlisi olarak ekmeğini kazanıyor. Görevi gereği birçok ülkede bulundu. Yirmi yaşlarından beri çeşitli dergilerde yazıları çıkıyor. Ondan fazla kitabı yayımlandı. Eleştiri / deneme alanlarında kalem gezdiriyor. Yazımsal denemelerinde "özel" bir metafizik kurmaya yöneldiği, eleştirel denemelerinde ise önemli yapıtlar üzerinde çözümleyici bir yaklaşımla durduğu görüldü. Kendini ara sıra yazan okur olarak görür. Yaşam yolculuğunu sürdürüyor, özellikle iki melekten aldığı güçle, biri oğlu, öbürü kızı.

Kitapları:

İnceleme: Kutup Noktası- Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Eleştirel Deneme (1993), Tanrı Bakışlı Çocuk (1995), Kör Okur-Sadık Hidayet Üzerine Kör Baykuş Merkezli Okuma Denemesi (2001)

Deneme: Okuma Defteri (1995), Yazı ve Yalnızlık (1997), Satırlar Arasında Aylıklık (2006), Sinemanın Aynasında Türkiye (2009), Hepinize Etkin Okumalar Dilerim (2012), Okuya Yaza Geçiyor Ömür, Bitmiyor Kitap (2014)

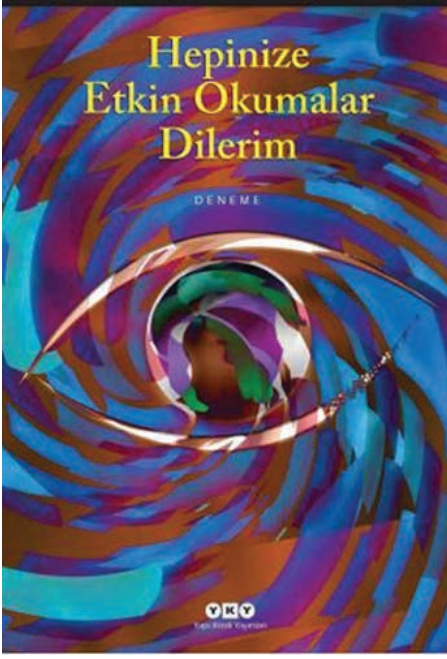
“Eleştiri yazınsal etkinliğin bilincidir.”

• *Son kitabınız “Okuya Yaza Geçiyor Ömür, Bitmiyor Kitap” birbirinden farklı konular ve bağlamlar etrafında yazılan eleştirel denemeler toplama bir yapıt. Bu kitabınızda Mehmet Taner, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ziya Osman Saba, Sabahattin Ali gibi büyük şairlerimizin yapıtlarını da irdeliyorsunuz. Ama kanımca en iddialı yorum Turgut Uyar üzerine yazdığınız, “İkide Birde Bozulan Güneş’e Karşı Şiir” yazınızda İkinci Yeni için söylediğiniz, “İkinci Yeni dediğimiz o büyük devinim olmasaydı herhâlde Türkçe şiir tıkanırdı. (...) Bir bakıma Türkçe şiiri kurtardılar, giderek Türkçenin önünü açtılar.” cümlelerinde karşımıza çıkıyor. İkinci Yeni’nin Türk şiiri içindeki yeri bu denli önemli mi?*

Önce, yazdıklarına ilgi gösterdiğiniz için teşekkür ederim. Umarım bu söyleşi, ilginizi hak ettiğim sonucunu verir. İlk sorunuzu yanıtlama çabasına girişmeden iki noktayı vurgulamak istiyorum. Metinler yayımlandıktan sonra yazarlarından kopar, bağımsız varlıklara dönüşürler. Yazar da bir okurdur artık. Yazarın kendi yazdıkları üzerine yorumunun en doğru yorum olarak görülmesi “doğru” değildir. Elbette, yazar metne iyice yabancılaşmayı becerebilmişse, buna

ek olarak eleştirel bakışı gelişmiş bir yazın insanı ise kendi metnine ilişkin en doyurucu yorumu da yapabilir, ama okur sıfatıyla yapar bunu. Ayrıca, yazarın söyleyecekleri metni yorumlamaya olmasa bile, en azından metnin nasıl ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olabilir. Ancak bir metni en iyi yorumlayanlar genellikle yazarı değil okurlarıdır. Vurgulamak istediğim ikinci nokta: ünlü bir şaire annesi okuduğu şiirinde ne demek istediğini sormuş. Şair de “Başka türlü anlatabilseydim öyle yazardım.” diye yanıt vermiş. Genel nitelikteki bu iki noktadan sonra İkinci Yeni ile ilgili sorunuza geçiyorum. İkinci Yeni’nin Türk şiiri içindeki yerini saptamak bence çok kolaydır. İkinci Yeni ile anılan ve İkinci Yeni’den etkilenen şairlerin adlarını alt alta dizin, giderek 1960’lardan 2000’lere İkinci Yeni olmasaydı olmayacak nice şairi de bu listeye katın, sonra bu adları Türk şairlerinin hepsini içeren listeden çıkarın, özellikle 1955’lerden sonra Türk şiirinde geriye neler kalır, bir görün, bir düşünün.

• *Şiirle devam etmek istiyorum. “Hepinize Etkin Okumalar Dilerim” adlı yapıtınızda şiir için, “Ne zaman bir yasa kurulsa şiirin gelişimine göre geride kaldığı görülmüştür. Şiir*

ayrımdır, kesinliktir, kural dışıdır. Yazın kuramı şiir sanatı hakkında son sözü etmeğe değil, şiirselin devinimini anlamağa, ona katılmağa baktıkça başarılı olacaktır.” diyorsunuz. Bu biraz da eleştirinin iz süren, geriden gelen bir etkinlik olduğu anlamına gelmez mi?

Kendi metnimi açmak ya da savunmak çabasına girmem en azından teknik nedenlerle doğru olmaz ama şunları söyleyebilirim: Roland Barthes’ın açıkladığı gibi, yapıntı yazarı ya da şair doğanın karşısında neyse, eleştirmen de kitap karşısında odur. Önceden yazılmış bir şey olmadan eleştiri olmaz. Eleştiri okumadır. Bu anlamda teknik olarak ikincillik ya da eylem sırası olarak arkadan gelmek, yani önce yazılan bir şeyi okumak

sonra yazmak, eleştirinin tanımında vardır. İkincillik teknik bir özelliktir. Bundan rahatsızlık duyarak, eleştiriyi önemli kılmak için eleştirmene yargıç görevi verilmesi yoluna gidildiği olur. Eleştirinin yargıçlık olarak görülmemesi gerekir. Eleştiri okunan metnin okurdaki süreğidir, devamıdır. Eleştiri de yazınsal sözdür. Onun için eleştirmenlik yapanların, şu ya da bu metin üzerine “iyi olmuş” ya da “kötü olmuş” diyerek ahkâm kesmek yerine iyi yazmaya, güzel metinler ortaya çıkarmaya çalışmaları gerekir. Elbette, içeriğin doyurucu, inandırıcı olması da metnin güzelliğinin bir ögesidir. Ben iyi bir anlatı ya da şiir okurken nasıl haz duyuyorsam, Steiner’i, Starobinski’yi okurken öyle haz duyuyorum. Bu tür büyük eleştirmenlerin yazını yönlendirebildiklerini de biliyoruz. Yazın kuramcılığı ise daha değişik bir etkinliktir. Yazın kuramcılığı gerçekten ikincildir. Yazılmış olan metinleri tarayarak ortak yasalar, dinamikler ortaya çıkarmaya çalışır. Bilimsel yönü güçlüdür. Kuramcılığı bekleyen en büyük tuzak değişmez gerçeklere, hakikate ulaşma hevesidir. Oysa yazın kuramcılarının ortaya çıkardıkları ortak özelliklerin çoğu taşa yazılmış olamaz. İnsan yaşamı da sözü de akışkandır. Kuramcının iyisi sözün nasıl devindiğini anlayıp anlatandır.

• *Şiir, görece öykü eleştirisinde yakaladığımız düzeyi roman söz konusu olduğunda yakalayamadığımız yönünde genel bir kabulden söz edi-*

lebilir. Bu romana geç kalmışlıkla mı yoksa roman eleştirisinin daha donanımlı bir yaklaşımı gereksinmesiyle mi ilgili bir sorundur?

Roman eleştirisinin daha donanımlı bir yaklaşımı gerektirdiğini sanmıyorum. Ancak romanlar çok daha uzun oluyorlar. Daha çok okumak, vakit ve çaba harcamak, diyelim 500 sayfalık bir romanın bazen sekiz, on kez yeniden karıştırmak gerekebiliyor. On, on beş romanı yeniden yeniden okumanız, yazmak için eve iyice kapanmanız gerekebiliyor bazen. Bunu da her eleştirmen ya da akademisyen yapmak istemiyor. Çağımızda herkesin işi başından aşkın. Ayrıca bu tür entelektüel emekçiliğin getirisi pek yok. Dolayısıyla şiir ve öykü eleştirimizle roman eleştirimiz arasında bir fark varsa nitelden çok niceldir, bence. Herkesin karnını rahatça doyurabildiği, emeğinin her anlamda karşılığını görebildiği bir yazın ortamı, bir yazın piyasası olsaydı okumanın, incelemenin her türü ve eleştiri daha gelişmiş olurdu. Tek tek kitaplar üzerine kitap eklerinde güzel yazılar çıkıyor ama bunun çok ötesine geçmemiz gerekiyor. Yeni bir Fethi Naci'yi, bir Berna Moran'ı gerektiriyoruz.

• **Eleştirmen olmaya nasıl karar verdiniz? Bu biraz da okuma biçiminizden mi kaynaklanıyor? Çünkü okurluğunuzu hafıye işine benzettiğinizi dahası okumak yazmaktır dediginizi biliyorum.**

Kendimi ara sıra yazan bir okur olarak tanımlıyorum. “Yazmaya nasıl başladınız?” dersiniz, şöyle: Yazına, okumaya çocukluğumdan beri meraklıyım. On yıllar önce birkaç arkadaşı ilk *Yazı* dergisini çıkarmaya karar verdiğimizde, derginin içeriğini belirlerken eleştiri alanında bir eksiklik gördük. Önce benim yazı yazma niyetim yoktu ama bu eksikliği biraz olsun gidermek için “Ben de bari Ece Ayhan üzerine yazayım” dedim. Yazırlık çabam öylece başlamış oldu. Çok yazdığım söylenemez. Ancak bir yazarın yazdıklarının hepsinin üzerine gittiğimde, Tanpınar’ın “şahsi masal” dediği şeyi keşfetmeye çalışıyorum. Her yazar yapıtlarıyla ayrı bir dünya. Satırların arasında dolaşan özneyi, hayaleti bulmaya çalışmak okurluğu heyecanlı kılyor doğrusu.

● **“Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine Eleştirel Deneme” alt başlıklı ilk yapıtınız ‘Kutup Noktası’nda “eleştirisinin eleştirisini yapamadığımız” biçiminde bir belirlemeniz var. “Eleştirisinin eleştirisi” belirlemenizi açmanızı istesem. Bu ilk anda anlaşıldığı biçimiyle yıkıcı sonuçlar doğuramaz mı?**

Türkiye’de bir yazın okulunda ciddi bir eleştiri kürsüsü kurulsun isterdim. Orada yazın eleştirisi nedir, eleştiri türleri nelerdir, araştırılsın, tartışılsın, okumanın çok ciddi bir iş olduğu anlaşılmalı, isterdim. Aynı okuma nehrine iki kez girilemeyeceğini düşü-

nüyorum. Aynı metnin değişik açılardan okunması, tartışılması da doğal. Bu, hem o metni hem de değişik okumaları zenginleştirir. Önemli bir metnin okumalarının tarihi aynı zamanda kültür tarihidir.

● **Tanpınar eleştirisine yönelik olarak, “...ulusal tin takıntısı, ulusal tinin son kertede ulaşılması gereken erek belenmesi Tanpınar’ın eleştiri anlayışını sınırlı kılar.” diyorsunuz. Ulusal tin takıntısı biraz da dönemin eleştirel ufku ile ilgili değil midir?**

Ulus devletinin tarihinin 1648’de Westphalia antlaşmasıyla başladığı söylenir. Ulus devletinin gerek özdeksel gerek tinsel içeriği ulusdur. Dünyada hiçbir ulusun tini de Tanrıca ya da doğaca yaratılmamış, hep ama hep yapılmıştır. Ulus devlet insanlık evriminde bir aşama olarak görülür. Yerini ne zaman ne alacak, bilemeyiz. Eski imparatorluklar kul yaparlardı, ulus devletler de yurttaş yaparlar. Yurttaşları ortak çıkar ve değerler ekseninde bir araya getirirler. Bu eksen ulusun tinidir. Aşağı yukarı 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden beri önce Osmanlı sonra Türk aydınının en önemli amaçlarından biri ana vatan bellediğimiz topraklarda bizi bir arada tutacak bir ulusal tin oluşumuna katkı yapmaktır. Tanpınar “Türk ruhu”nun oluşumuna ciddi katkı yapan bir aydındır. Geçmişimize eleştirel ilişki kurarak sahip çıkmanın, tarihimizi bir süreklilik olarak kavramanın yolunu göstermiştir.

Batılıların, Japonya'nın da yaptığı budur. Tanpınar'ın geleceğimiz için gösterdiği yön de Batı'dır. Yahya Kemal de, Tanpınar da, Türk milletinin ve ruhunun tanımını, geleceğini açıklaması Batı'dan öğrendikleri ölçütlere göre düşünmüşlerdir. Bu amaca öncelik verilmesi, düşünce, giderek estetik dünyalarını belirlemiştir elbette. Tuz ruhunu Türk ruhuna yeğ tutanların çoğaldığı günümüzde Yahya Kemal, Tanpınar gibi aydınların çabalarını anlayanlar da azalıyor. Yeri gelmişken söyleyeyim: Osmanlı Batı'ya yönelmeseydi kökümüzü çoktan kurutmuşlardı.

• *Yahya Kemal ile Tanpınar ayrılığı üzerine, "Yahya Kemal 'cemiyyet fikriyle saf estetiği atbaşı yürütür, hatta birbirinin tamamlayıcısı yaparken', Tanpınar 'bize ait olan'ı zorlayan 'kozmetik' bir deneyime girişmiştir." şeklinde bir değerlendirmeniz var. "Bize ait olanı zorlayan kozmetik bir deneyim" belirlemenizi açmanızı istesem...*

Bilinir ki, Tanpınar'ın metafizik boyutu Yahya Kemal'inkinden daha güçlüdür. Yahya Kemal toplumsal olana öncelik verirken, Tanpınar yalnızca bireysel olana değil, insanın metafizik boyutlarına uzanmaya çalışmaktan çekinmemiştir. Elbette, Tanpınar Osmanlıdan kalan düşünce ve ruh dünyasının çok ötesinde gerçekleştirmiştir bu hamlelerini. Dostoyevski'nin, Freud'un, giderek Bergson'un Tanpınar üzerindeki

"Tanpınar, geçmişimize eleştirel ilişki kurarak sahip çıkmanın, tarihimizi bir süreklilik olarak kavramının yolunu göstermiştir."

etkileri Yahya Kemal'de görülmez. Tanpınar'ın geçmişe, bugüne bakışı Batılılaşmış Osmanlı ya da Türk bakışıdır. Batılılaşma süreci olmasaydı salt kendi toplumumuzun, tarihimizin içinden böyle bir aydın çıkamazdı. Gene kendi yazmış olduklarımı anımsamaya çalışarak değil, yalnızca sorunuza kendi başına bir bütün olarak görerek söylüyorum: Tanpınar "bize ait olan"ı aşmıştır. Bergson, Bachelard, Jung, Valery gibi adlardan beslenen kozmik ruh hâli yakalama deneyleri de bildiğimiz sufiliğin ötesindedir. Şunu da belirteyim: Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Rousseau çağdaştır. Tanpınar İbrahim Hakkı'dan çok Rousseau'nun devamıdır. Rousseau ne denli "bize ait olan"dır? Tanpınar'ın a contrario olarak önümüze koyduğu soru budur.

• *Bugünkü eleştiri ortamımızda dünkü verimizden yararlanıldığını düşünüyor musunuz? Bu durum bugünün eleştirmenlerinin eksikliği biçiminde bir okumaya kapı araladığı kadar dünkü eleştirinin bugüne seslenememesi biçiminde de okunamaz mı?*

Dünkü verimden kasıt Osmanlıya teknik anlamda eleştiri Osmanlıda yoktu. Yazılan metinlerin kurallara uygun olup olmadığına ilişkin değer-

“Kendimizi başkalarına beğendirmeye ya da başkalarının gözleriyle kendimize bakmaya çalışmak yerine kendi sorunlarımız üzerinde özeleştirel biçemle odaklanmayı sürdürmeliyiz.”

lendirmeler olurdu. Osmanlı her şeyiyle ayrılmıştı. Daha iyiydi ya da daha kötüydü demek yerine Osmanlı kültürünü iyice öğrenmek gerektiğini düşünüyorum. Aynı biçimde halk edebiyatımızı, geçmişin büyük ozanlarını, yedi ulu ozanı da iyice öğrenmek gerekir. Örneğin, Nesimi'nin bilinmemesi beni çok şaşırtıyor. Geçmişimizi bilmediğimiz, öğrenmediğimiz ölçüde bugünümüz eksiktir.

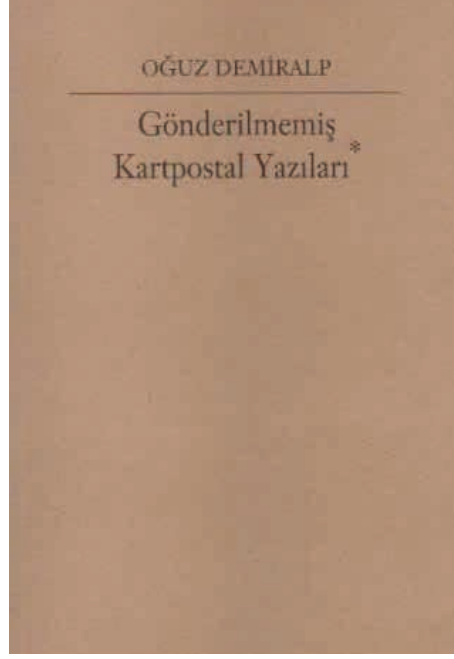
• **Orhan Pamuk eleştirilerinizde, bir kitapçada gördüğünüz Masmumiyet Müzesinden gelişigüzel açtığınız bir sayfada karşınıza çıkan bozuk bir cümleyi paylaşıyor ve yazıtı “Nasıl Türkçe ama?” cümlesiyle bitiriyorsunuz. Ama yazının gelişme bölümünde Harold Bloom'un Orhan Pamuk'a ilişkin olarak verdiği şu yanıtı da paylaşıyorsunuz, “Ana dilde okuyamadığım için çevirileri ölçüt olarak konuşmak zorundayım. Orhan Pamuk'un ciddi bir yazar olduğunu düşünüyorum. Gerçekten yüksek hayal gücüyle yazdığı ortada.” Bloom'un bu yanıtı romanın elbette ki özeldir Orhan Pamuk romanının salt dilsel bir başarı olmadığını da göstermiyor mu?**

Bir okur olarak Orhan Pamuk'un Türkçesinden, biçeminden hoşlanmadığımı birçok kez dile getirdim. Elbette bir roman yalnızca dil bilgisine uygunluk, söz dizimi ve biçem değildir. Kurgu, anlatım, imgelem zenginliği, anlatılan olay ve kişilerin derinliği gibi bir çok etmen romanın başarısını belirler. Orhan Pamuk'un okuduğum romanlarında daha fazla ruhsal derinlik görmek isterdim ama diğer saydığım etmenler açısından başarı hanesine elbette çok şey yazılabilir. Çok önemli bir teknik başarısı da ödül verici Batılı'nın Türkiye'de ne görmek istediğini iyi saptamış olmasıdır. Daha önce vurguladığım gibi, Pamuk'un Nobel alması hepimizin övünmesi gereken bir başarıdır. Ancak, uluslararası ilişkilerden biraz anlıyorsam, özellikle yazın ve barış Nobellerinin bu ilişkilerden soyutlanmaması gerektiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Dolayısıyla Nobel almak, yalnızca teknik yazınsal bir başarı değil, çok daha fazla bir şeydir. Bunu ayrıca incelemek gerekir. Bu arada Nobel kazanmış tek yazarımızın, uzmanı olmadığı siyasal ve güncel konularda ikide bir verdiği demeçlerin öne çıkarılması değil, yapıtları üzerinde ciddi araştırmalar yapılması beklenir. Umarım kendisinin de beklentisi bu yöndedir. Ben okur olarak ondan, çok iyi anladığı izlenimi almadığım siyasal ya da toplumsal konularda “angaje” olduğunu kanıtlamak ya da reklam yapmak için ileri geri konuşmasını değil yazın,

sanat alanındaki düşüncelerini, değerlendirmelerini bekliyorum. Örneğin Ara Güler konusundaki konuşmasının basında yayımlanan metni pek hoştu.

• **Roman dil bağlamında devam etmek istiyorum. “Oğuz Atay’a Mektup” yazınız var. Kanımca Tutunamayanlar bir başka dile çevrilse Türkiye’de ya da Türkçede bulunduğu karşılığın düzeyinde bir karşılık bulamayacaktır. Bu belki de Tutunamayanlar’ın “Türkiye’nin Ruhunu” olmasıyla ilişkilidir?**

Türkiye ABD gibi tanınmış bir ülke olsaydı, Türk toplumunun sorunları her yerde ilgi çekerdi. Türkçe, İngilizce gibi çok konuşulan bir dil olsaydı, Oğuz Atay gibi “bize ait olan”ı yazan daha nice yazarımız her yerde okunurdu. Bugün Türkiye’de bile ortalama kişi, yani televizyon izleyicisi New York’un Bronx mahallesini İstanbul’un bir mahallesinden daha çok izleyebilmektedir. Oğuz Atay ve *Tutunamayanlar* gibi yazar ve yapıtlarımızın değeri evrensel olsa da küresel ölçüde ilgi çekebilmeleri için Türkiye ve Türkçenin daha çok tanınması gerekir. Türkçe küresel bir dil değildir. Türkiye dünyada bizim arzu ettiğimiz ölçüde bilinmez. Yalnızca Türkiye ile ilgili bir takım imajlar, önyargılar ve uluslararası ilişkilere bağlı olarak dalgalanan bir siyasal ilgi vardır. Dış dünyanın Türkiye’de nelere ilgi duyduğunu belirler, ona göre yazarsanız tanınma şansınız artar. Orhan Pamuk bunu başarmıştır. Biz gene de ken-

dimizi başkalarına beğendirmeye ya da başkalarının gözleriyle kendimize bakmaya çalışmak yerine kendi sorunlarımız üzerinde özeleştirel biçimle odaklanmayı sürdürmeliyiz. Kendimizi aşmanın ve Batı merkezli bir küresel dizgede merkeze doğru yürümenin yolu budur. Öte yandan, küresel dizgenin merkezinde yer almayan birçok köklü ulusun, kadim milletin de bizimkine benzer sorunlarla uğraştığını bilelim. Tarih dediğimiz süreç içinde geride kalmanın ya da arkadan gelmenin bedeli ağır oluyor.

• **Gönderilmemiş Kartpostal Yazıları adlı yapıtınız da dünyanın çeşitli kentlerinde yazdığınız kısa metinlerden oluşuyor. Bu metinleri okurken fark ettiğim, yazı coğrafyası, haritası oldukça dar, küçük bir**

edebiyatımız var. Neden daha geniş coğrafyalardan ses veren bir yazına sahip değiliz?

Bunun nedeni bizim beceriksizliğimiz değil, kültür tarihimizin, geleneklerimizin ayrımlı olması. Ulus olarak genlerimizde göçebelik olduğunu günlük konuşmalarımızda sık sık söyleriz ama bunun yazın / yazı alanında pek karşılığı olmamıştır. İslam öncesi yazılı kültürümüz zaten pek gelişmiş değildir. İslama geçildikten sonra da “dar-ül İslam”ın dışına ancak fetih amacıyla çıkıldığı bir kültür yaşandı yüzyıllar boyunca. İnsanların mahallelerinin, köylerinin dışına bugünkü anlamıyla gezmek için çıkmaları pek görülen bir şey değildi. Keşif kültürü pek gelişmedi. Gezi kültürü de gelişmedi. Oysa İslam dünyası Sinbad damarını geliştirebilseydi sonuç değişik olurdu. Gezi, keşif gibi eylemler Batı’da da ancak 15. yüzyıldan sonra bugün bildiğimiz anlamda gelişmeye başladı. Avrupa kültür tarihinde yer alan ve Avrupa’nın gezilmesi anlamına gelen “Büyük tur” deyişi de 19. yüzyılda ortaya çıktı. Biz Batı’nın yanı başımızdaki atılımlarına ve gelişim sürecine eş zamanlı olarak katılabilsedik bugün bizim de daha gelişmiş bir gezi yazınımız olurdu. Gene de modernleşme sürecine girdiğimizden beri gezi yazısında gelişme gösterdiğimizi düşünüyorum. Gezi yazınının geri kalmış olduğu kanısında değilim. İleri düzeyde metinler görebiliyoruz. Türk gezi yazısını konusunda ayrıntılı bir çalışma

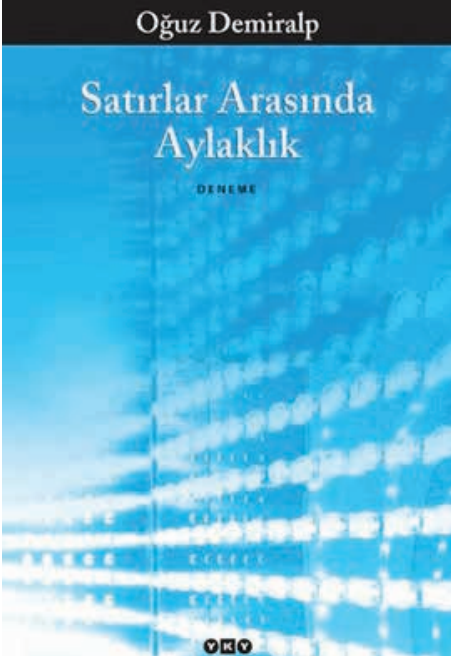
Nesimi’nin bilinmemesi beni çok şaşırtıyor. Geçmişimizi bilmediğimiz, öğrenmediğimiz ölçüde bugünümüz eksiktir.

yapılıp yapılmadığını bilmiyorum ama böyle bir çalışma şaşırtıcı sonuçlar verebilir.

• **“Bir kitabı hakkını vererek okumak ne güç! Bir kitabı hakkını vererek okuduğunu söylemek ne büyük bir iddia!” diyorsunuz. Bu metni yücelten, metin karşısında okurun alımlama etkinliğini zayıflatan bir yaklaşımdır değil mi?**

Emeğe saygıdan söz etmeyi yeğleirim. Yazılması nerdeyse bir ömür boyu süren romanlar var. Siz birkaç günde okuyorsunuz. “Beğendim” ya da “beğenmedim” deyip bir kenara atıveriyorsunuz. Yazma ile okuma eylemleri arasındaki bakışsızlık çok düşündürüyor beni. Dünyanın en iyi okurları, eski zaman “kopist”leri ve çevirmenler..

• **Son yılların önemli romancısı İhsan Oktay Anar’dan söz açarken, “Okur, bilmediği, anlamadığı Arapça, Farsça dillerinden alınmış sözcükleri okuyunca sanki büyüleniyor, antikacı dükkânına girmiş gibi oluyor.” biçiminde bir belirlemeniz var. Kanımca Anar okura yeni bir dil vaat eden bir yazar değil yitip giden bir dili neşeli, şen bir atmosferin içinde uğurluyor. Katılır mısınız?**

Bu açıdan hiç bakmamıştım. Son romanını da okudum. Eskinin değil eski havasında olan o dili bu kez abartmış. Bunun yerine yinelemeden yenilenmeye geçmesinin, o dili uğurlamasının ya da değişik bir şeyler yapmasının zamanı geldi galiba. Bu arada anımsayalım. Şeyh Galip bile bir metnin Arapça, Farsça sözcüklerle süslenerek güzel görünmeye çalışmasına karşı çıkmıştı.

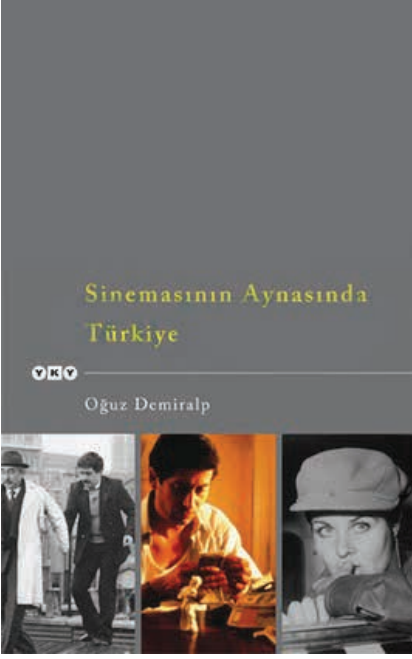
• **Cemal Süreya şiir için, “Süreya’nın şiirinin çıkışında eskiyi yenileme değil, şiiri yenileme dinamiği görülür.” saptamasında bulunuyorsunuz. Bu Süreya’nın salt güçlü bir şair değil aynı zamanda kurucu bir şair olduğu anlamına mı geliyor?**

Cemal Süreya tek başına yeni bir poetika ya da şiir okulu kurmuş

bir şair değil. Dolayısıyla bir Yahya Kemal, bir Orhan Veli değil. Ancak İkinci Yeni’nin starı. Değişimin, yenilenmenin öncülerinden biri. En önemli adlarından biri. Çarpıcı imge ve söz ustası. Sözselsel buluşları keskin bir zekânın ürünleri. Hem dizelerinde hem de düzyazılarında olağanüstü bir şiir söyleme gizilgücü görülüyor. Bu gizil gücünü tümüyle edimli hâle getirdiğini düşünmüyorum. Ancak şiir göğümüzün her zaman parlayacak bir yıldızdır.

• **Yazınınızın güçlü “eleştirmecisi” Hüseyin Cöntürk’ten şu sözü alıntılıyorsunuz, “Edebiyatta dünle bugün yan yana değildir, arka arkaya değildir, iç içedir. Bu iç içelik bozulursa edebiyatın yarını olmaz.” Eleştiri bağlamında rükün değerinde bir yargı. Bugünün eleştirisi bu yargının ne kadar farkında?**

“Bugün eleştiri yazan ya da okullarda öğretilip öğrenen kaç kişi Hüseyin Cöntürk’ün farkında?” diye bir soru ortaya atmak geldi içimden. Koca bir neyse! Geçenlerde çıkan bir denememde, bütün yazar ve yapıtların çağdaş olduklarını yazdım. Doğrudur. Yazın alanında inceleme ya da anlama amaçlı olarak eski, yeni, şu, bu diye ayırımlar yaparız ama sanat açısından bu ayırımlar pek anlam taşımazlar. Birtakım yazarları eski diye okumazsanız yeniye yazmanız o ölçüde güçleşir. Homeros da, Nesimi de çağdaşımızdır.

• **“Kitaplığı olan adam iki defa ölür derler: birinci kez can tenden çıkınca, ikinci kez kitaplığı dağılıncaya.” cümlesinden sonra, “Onun için gençlere söylenecek şeylerden biri: kitaplarınızı çocuklarınız gibi sevin, çocuklarınıza kardeş yapın onları.” diyorsunuz. Bugünün eğlence yönelimli dünyasında bu iş denmesi kadar kolay bir iş olmasa gerek, ki siz de bir avuç has okurun kaldığını zaten belirtiyorsunuz.**

Haklısınız. Anamalcı dizgenin özellikle tecimsel itkileri yerküreyi kocaman bir AVM’ye dönüştürmek yönünde. Böyle bir dünyada insanların tüketici kültüründen fazlasına gereksinmeleri olmaz. Sürekli bir şimdiki zaman içinde şen şakrak yaşarlar. Hayırlı olsun! Ancak tüketici değil

yurttaş olacaksak bu kitapsız olmaz. İnsanlığın bir yol ayrımına gelmekte olduğunu düşünüyorum: ya ahmaklık ya da uygarlık!

• **Sanırım, birçok yapıtınız için eleştirel deneme tanımlaması yapılabilir. Eleştiri ile deneme arasında nasıl bir ilişkiden söz edilebilir, yollarının keşiştiği ayrıldığı noktalar nelerdir?**

Eleştiri kitap üzerine yazılır. Denemeyse hemen her konu, bu arada kitaplarla ilgili olabilir. Eleştiriyle kitaplarla ilgili deneme arasında benim gördüğüm ayrım şudur: Eleştiri okunan yapıt üzerine yazılır. Deneme ise okunan yapıt üzerinden yazılır. Ben yorum yapmayı, çağrışımların peşine takılmayı sevdiğim için genellikle bu iki hat arasında gidip geliyorum.

• **Eleştirinin özerk ya da bağımsız bir tür olduğunu özellikle vurguluyorsunuz. İkincil bir okuma edimi olan eleştiri nasıl özerk ya da bağımsız bir tür olabilir? Bunun yazımsal ortamımızda sizin vurguladığınız denli bir kabul gördüğünü düşünüyor musunuz?**

Elbette, ontolojik olarak eleştiri kitaba, kitap da dünyaya bağımlıdır. Kötü bir dünyada güzel bir kitap yazılabildiği gibi kötü kitap üzerine güzel eleştiri de yazılabilir. Eleştiri dili, anlatı ya da şiir dilinden ayrımlıdır. Ayrımlı olduğu ölçüde bağımsızdır. Nasıl şair başka şairleri okuyarak gelişirse eleştirimen başka eleştirimenleri

okuyarak gelişir. Eleştirinin neliğini anlamak için , Blanchot, Poulet, Bloom gibi büyük eleştirmenleri okumak yeter. Eleştiri yazınsal etkinliğin bilincidir.

• *Bir yöntemin, yaklaşımın ekseninde metin okuması yapmaktan çok yapıtlara ilişkin izlenimlerinizi, görüşlerinizi aktarıyorsunuz. Yazınsal kuramların hızla eskidiği, hükümsüz kaldığı bir zamanda bu türden bir eleştiri yaklaşımın daha uzun soluklu olduğunu düşünüyorum. Siz eleştiri anlayışınızı daha çok Tanpınar'ın "şahsi masal" dediği bir ekseninde ilerletiyorsunuz. "Şahsi masal" meselesini açmanızı istesem.*

Bir yazarın yazdıklarının tümüne kabaca yapıt dersek, her yapıtın ayrı bir dünya olduğunu düşünürsek, her yapıtı biricik, özgül yapan özellikleri, o ayrı dünyayı tanımaya çalışmaya sizin sorduğunuz anlamda eleştiri diyebiliriz. Bunu sıkıyöntemli biçimde de yapabilirsiniz, daha serbestçe çalışarak da yapabilirsiniz. Elbette serbestlik eleştiriyi denemeye doğru itiyor, eleştirel denemeye değin varılabiliyor.

• *İlk yapıtlarından bugüne değin Oğuz Demiralp Türkçesinin zaman içinde değiştiğini, elbette ihtiyatla kullanıyorum, daha "ortalama" bir Türkçeye doğru yaklaştığını söyleyebilir miyiz?*

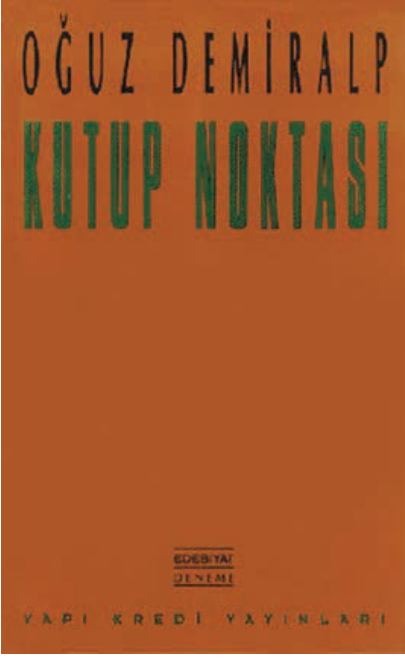
Bunu belirlemek okurun işi. Kendi adıma şunu söyleyebilirim: ilk yazılarımı yazdığım yıllarda birtakım

Tanpınar'ın geleceğimiz için gösterdiği yön de Batı'dır. Yahya Kemal de, Tanpınar da, Türk milletinin ve ruhunun tanımını, geleceğini açıkçası Batı'dan öğrendikleri ölçütlere göre düşünmüşlerdir.

entelektüel, giderek kuramsal iddialarım vardı. Zamanla bunların boş olduğunu anladım. Kendimi sözün, Türkçenin akışına bıraktım. Genel olarak, güzel yazabilmek, birtakım kuramsal takıntılarının doğruluğunu göstermekten daha önemli, daha güç. Genç eleştirmenlerimize güzel yazmaya çalışmalarını bu vesileyle öğütlemek isterim. Yazınsal etkinliğin ilk hedefi iyi yazmaktır.

• *"Metindeki hiçbir şeyin öylesine ortaya çıkmadığı metin, yazar, okur ve eleştirmen arasında bir oluş süreci" olduğuna ilişkin doğru bir okumanın ne yazık ki bizde henüz yazar odaklı, endekli bir genel kabulün gerisinde, gölgesinde kaldığını düşünüyorum. Bu biraz da dünyanın eleştiri ediminde aldığı mesafeden uzak olmakla ilgili sanırım?*

Daha önce dile getirmeye çalıştığım gibi, bizde dört başı mamur bir yazın dünyası henüz oluşmadı. Onlarca edebiyat fakültemiz, onlarca dergimiz, çeşitli kitap eklerimiz, binlerce kitabımız var ama örneğin bir Fransa, Almanya ya da İsviçre'deki gibi yazın dünyası dinamikleri ülkemizde henüz

gelişemedi. Kültürümüz, insanımız, en azından toplumumuzun bir bölümü yazına gereksinim duyuyorsa bunlar zamanla olur. Öte yandan, bizim genel olarak kültürümüzde eleştiri görece yeni bir etmen. Bizde ya övgü ya da sövgü, yergi vardır. Günümüzde günlük dilde bile eleştiri yergiye yakın anlamda kullanılır. Ussal bir işlem olarak eleştiriyi henüz içselleştiremedik. Tanpınar'ın da Türk kültürüne ilişkin en önemli saptamalarından biri budur. Biz yazınseverler olarak, çalışmaktan ve geleceğe umutla bakmaktan başka ne yapabiliriz ki!

• *Kör Baykuş odaklı bir Sadık Hidayet okuması olan Kör Okur'da Sadık Hidayet için Youssef Ishagpour'un yaptığı, "Ben'i dünyaya, iç benliğe [le Soil] Tanrı'ya*

bağlayan eski ilişki, yerine gerçek anlamda 'özne' doğmadan kesilmişti; onun yerini yokluğu, bir hapis-hane, bir yalnızlık, ölüm sıkıntısı ve bir an önce son bulma isteği içinde çıplak, sefil biçimde sergilenen güçsüz bir acı almıştı." saptamayı alınıyor ve Ishagpour'un "Hidayet'in deneyimin tam bir yalıtılmışlık içinde oluştuğunu 'kendisi bunalıma yatkın Batı modernliğinin dokunmalarıyla ayrışma sürecine itilen geleneksel bir toplumun yıkıntıları'nca koşullandığını" belirtiyorsunuz. Bu durum Daryush Shayegan'in "Yaralı Bilinç"te işaret ettiği zihinsel, ruhsal ya da kültürel parçalanma hâli mi?

Evet. Sadık Hidayet'in acıklı yazgısı Türk aydınına yabancı olamaz. Benim yıllar önce "köklü köksüzlük" dediğim durum söz konusu. Rahmetli Serol Teber de sevmiş bu deyim. Sadık Hidayet gerçek bir tutunamayıdır. Bugünlerde Şinasi ile ilgileniyorum. Sadık Hidayet sık sık aklıma geliyor.

• *"Son entelektüel" Walter Benjamin eleştirilen, denemeci, kuramcı kimliği kadar yapıtlarına sinen yaşam öyküsüyle alımlanıyor. Siz her ne kadar yaşam öyküsünü dışlamayı, salt metnin içinde kalmayı yeğlediğinizi söyleseniz de bu durum biraz da Benjamin'in romanı yaşamından kaynaklanmıyor mu?*

Walter Benjamin modern Avrupa'nın vicdan azabıdır. Şimdilerde

Musevi-Hristiyan uygarlığı diyorlar ya, Benjamin o aradaki çizgi olmak istemiş, bunu aydınlanma felsefesi, seküler toplum anlayışı içinde yapmak istemiş, ama tarih yolunu kesmiştir. Tarihi insanlar bilmeden, yanlış hesaplarla yaparlar, sonuç kötü olunca pişmanlık içinde dövünürler. Adım atarken evrensel ilkelerden sapmamak gerekir. Kendi tikelerini mutlak sayıp başkalarına dayatma çabaları, hoşgörüsüzlüğün sonucu her dönemde felaket olmuş, Benjamin gibi nice yıldız kaymıştır. Onun içindir ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan ilk işlerden biri Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ni hazırlamak olmuştur. Ne yazık ki, insanlığın genel olarak belleği yeterince güçlü değil. Çoğunun o bildirge bile umurlarında değil.

● **“Sinemanın Aynasında Türkiye” yaptığınız sinema üzerine yazdığınız eleştirel denemelerden oluşuyor. Nuri Bilge Ceylan’ın sinemasında, eğer seyretme olanağı bulduysanız Kış Uykusu’nun aynasında nasıl bir Türkiye gördünüz?**

Kış Uykusu’nu henüz seyretmedim. Nuri Bilge Ceylan’ın gördüğüm filmlerine yansıyan Türkiye mutlu bir ülke değil. Ancak Bilge Ceylan’ın konusu Türk insanı ya da toplumu değil, evrensel insan doğasıdır. Ceylan’ın insanları mutlu değil. Türk olduğu için insan doğasına Türk toplumu üzerinden gidiyor. İşlediği izlekler evrensel, Türkiye ile sınırlı değil. Bu bakımdan

Bizde ya övgü ya da sövgü, yergi vardır. Günümüzde günlük dilde bile eleştiri yergiye yakın anlamda kullanılır. Ussal bir işlem olarak eleştiriye henüz içselleştiremedik.

eşsiz bir sanatçımız. Onun sanat düzeyine çıkabilen Türk sanatçısı sayısı onu, on beşi geçmez. Bu vesileyle o sinema yazıları kitabımdan söz edeyim. Yazılar belirli bir formatta yazılmıştır. Strasbourg’daki Türk sinema günlerinin tanıtım kitapçıkları için hazırlanmış kısa, dar oylumlu yazılardır. Alışılmış anlamda sinema eleştirisi yazıları değildir. Ancak zevkle yazdığım metinlerdir. Bu formatı kullanarak daha derinlemesine yazmayı düşünmüyorum değilim.

● **“Dergisiz Yazın Olmaz, Olmaz” diyorsunuz. Sizce dergiler yazınsal ortamımızda eski etkinliklerini, iddialarını sürdürebiliyorlar mı?**

Eskiden kültürel yaşamımızı izleyenler arasında yazın dergisi alıp okuma alışkanlığı daha yaygın mıydı, bilemiyorum ama dergilerin içeriklerine ilişkin gazetelerin sanat sayfalarında daha çok bilgi verilir, bu da dergilere görünürlük kazandırır. Her yeni sayısı merakla beklenen dergiler çıkardı. Bu dergilerin her biri ayrı bir yazın ocağı idi. Eskiden ideolojik ya da kuramsal iddialı dergiler de çıkarıldı. Yazınsal akım yaratma girişimleri olurdu. Bu tür dergilerde bir düşünsel

Bilinir ki, Tanpınar'ın metafizik boyutu Yahya Kemal'inkinden daha güçlüdür. Yahya Kemal toplumsal olana öncelik verirken, Tanpınar yalnızca bireysel olana değil, insanın metafizik boyutlarına uzanmaya çalışmaktan çekinmemiştir.

bütünlük görülürdü. Dergilerde ya da dergiler arasında büyük tartışmalar olurdu. Bunlar da dergi yayıncılığının önemini artırırdu. Elbette zamanla çok şey değişti. Yazınsal etkinliğin tecimsel yönü önem kazandı. Bu dergiciliği etkiledi. Yazınımızda büyük tartışmalar ya kalmadı ya da yapılmaz oldu. Bununla birlikte, hâlâ birçok yazar için, özellikle kitap yayımlamakta güçlük çeken genç yazarlar için nefes alma alanı yazın dergileridir. Belki kitap çıkarmak özellikle tanınan yazarlar için daha kolay hâle geldi ama önemli yazarlarımızın dergilere yazı, ürün

vermeyi sürdürdüklerini görüyorum. Dergi ortamı başka bir şeydir. Dergilerin belirli konularda özel sayılar çıkarmaları önemli. Öykü ya da şiir dergileri diye uzmanlaşmalar da yararlı. Kitap tanıtımına ağırlık veren dergiler de yazın piyasasında bir gereksinim. Genç yazarları sunma, değerlendirme, cesaretlendirme açısından dergiler önemli işlev görmeyi sürdürmektedir. Dergi alanında hem biçim hem de içerik olarak sıradışı girişimler de oluyor ama piyasa koşulları yüzünden çoğu kısa sürüyor. Parasal güçlüklerle boğuşarak dergi çıkaranları edebiyat şövalyeleri olarak görüyorum. İnternet dergiciliği de dikkatle izlenmesi gereken önemli, olumlu bir gelişme. Dergiler hâlâ önemli, güzel ama kültürel koşullar eskisi denli görünür olmalarını engelliyor. Yazın dünyamızı yalnızca kitaplardan ibaret olarak düşünemiyorum.